

Fra de gamle Sognearkiver.

Fattigforsørgelse i Tømmerby og Lild.

Ved A. C. Svalgaard.

TIL Belysning af Fattigforsørgelsen i Begyndelsen af forrige Aarhundrede skal med en gammel Protokol som Grundlag fremdrages enkelte Træk.

Den 18. April 1804 var Fattigkommissionen samlet paa Selbjerggaard ”for at gennemgaa, hvad som siden sidste Samling var passeret Fattigvæsenet betræffende, og hvad der endnu i Henhold til det følgende Qvartal kunde være at ordne”, og der blev da oplyst, at Sognets Fattigliste havde faaet følgende overordentlige Udgifter:

”En til Sognet ankommende Betler, Jens Morsing, som skal være født i Tømmerby Sogn, men ikke opholdt sig der henved i 30 Aar, var paagreben i Thye, og med Reisepas fra Thisted henvist til dette Sognedistrikt, som indtil videre antog sig ham til Forsørgelse.” I denne Forbindelse beklagede man sig over, ”at der endnu gik endel fremmede Betlere, og vedblev saadant Betlerie, maatte Kommissionen nødes til at tage Beslutning til at opbringe saadanne”. - Man gennemgik derefter en stor Mængde Klager, der navnlig gik ud paa, at det Klagerne tilstaaede Korn forlængst var fortæret, og Provsten (Praem) anmærker: ”Forresten ere ingen af de indskrevne Almissemlemmers Kaar saaledes blevne forbedrede, at de kan undvære, eller behøve mindre af det der er dem tildelte - tvertimod”. Niels Madsen i Tømmerby, som allerede *forud* havde faaet 3 Qvartaler (var tilstaaet for hele Aaret 3 Skp. Rug, 3 Skp. Byg), klagede over, at han ikke kunde bierge sig med den ham tildelte Almisser, og forlangte 2 Skp. Korn til dem, som ham forhen var tillagt til Aarets Udgang.

”Poul Trinderup, der allerede har faaet 2de Qvartaler forlangte at faa Resten til dette Qvartal (han var tilstaaet for hele Aaret 6 Skp. Rug, 6 Skp. Byg og 1 Rd.), da de nu ikke havde noget til Ophold, og han havde en Søn som var Krøbling, der ikke kunde komme ud i Sommer og fortiene noget”.

Derefter bemærker Provsten: ”Penge kunde ikke denne Gang blive uddelte, da ingen var i Fattigkassen førend nogle indkom for de fattiges Efterladenskaber”; men Provsten vilde dog forstrække de mest trængende, naar de meldte sig.

Angaaende den til Distriktet ankomne Jens Morsing, da havde dette vel antaget sig ham for en Tid, da det var bleven bestemt, at han skulde gaa paa Omgang i Sognet, som paa denne Maade skulde underholde ham, indtil Amts-Direktionens Resolution derom kunde falde; man troede, at han som havde været henved 30 Aar borte fra Sognet og bevislig opholdt sig 7 Aar i Tieneste paa eet Sted i Giøttrup, hvorfra han løb bort til Thye, hvor han siden skal have været, burde høre til bemeldte Giøttrup Sogn, og derfor bad Kommissionen Provsten at gjøre Anmeldelse til Amts-Direktionen om denne Sag for at

faae Resolution. Dennes Kendelse gik dog ud paa at henvise Jens Morsing til Tømmerby Sognedistrikts Forsørgelse. Dermed lod dette sig dog ikke nøje, men ”fandt det altfor besværligt for dette Distrikt, som har en saa betydelig Del Fattige at forsørge, og ingen flere Penge har, ligesom den endnu troede, at denne Sag var af den Slags, som ifølge Cancelliets Resolution af 7. Septbr. 1797, burde ”cureres” paa Amtets Bekostning, og bad Provsten ville derom gjøre Henstilling til Høibemeldte Collegium”.

Kommissionen var imidlertid kommen efter, at denne Jens Morsing gik adskillige Steder forbi, hvor han burde forsørges, og nogle skulle, isteden for den daglige Forsørgelse, som Kommissionen havde foranstaltet efter Regning, givet ham nogle Skillinger for at befries for hans Forsørgelse; saa blev man enig om at udstede en Liste, hvorefter han daglig skulle tage sit Ophold efter en bestemt Omgang.

Poul Rolsgaards Kone var død, hendes Kiste kostede 1 Rd. 5 Sk.; Graven at kaste 20 Sk.

Ved Kommissionens Møde d. 14. Juli s. A. var der atter indløbet et Utal af Klager. De fleste af Fattiglemmerne havde allerede optaget alle fire Qvartaler og søgte nu at faa mere, hvilken Trang en gammel Enke i Højstrup motiverede med Bemærkning om, ”at hun ogsaa havde fortæret hvad der var hendes Datter tillagt”, ”og tilstodes der hende i Penge 2 Mark”. Efter at Kommissionen havde overveiet disse Andragender, resolverede den derpaa bl. a.:

”Angaaende Jens Grurups, da vidste Kommissionen nok, at baade han og hans Kone vare gamle og tildels skrøbelige Folk, men troede dog, at de endnu kunde bierge sig, da de havde endel Bohave i Huset, som syntes undværligt for fattige Folk, hvilket de burde sælge til Hjælp til deres Underholdning.

Christen Skræder formentes kunde undvære Hjælp denne Gang, da han undertiden havde god Fortjeneste ved at gaae Bud eller ”Expresse” for en og anden, ligesom Niels Madsen, som faar 12 Rdl. af Krigshospitalets Kasse aarlig, ikke kunde tilstaaes mere for indeværende Aar.”

Til Indtægt for Fattigkassen var bl. a. indkommet fra Captejn og Herredsfoged Hansen i Kliim en Mulkt, som Peder Rotbøl ved en Giæsteret i Thisted var idømt at betale, i alt 2 Rdl., samt Tavlepenge af begge Kirker tilligemed Renter af Bundgarnsmulκτη, i alt 24 Rdl. 3 Mark 5 Sk.

For Aaret 1805 tegnede Udsigterne sig i Begyndelsen ikke altfor lyse, og Provsten skriver om de fattige, at ”deres Tilstand og Forfatning er ikke siden bleven forbedret, men forringet, da de fleste ere gamle og skrøbelige Mennesker”, og bl. andre nævnes, at ”Niels Vutborg, som har haft begge sine Ben ”itu” i Krigstjenesten, bliver ogsaa meget

affældig, og kan næsten intet fortjene". Dertil kom, at den saa vigtige Rugavl dette Aar (1804) tildels var slaet fejl "saa at Beboerne altsaa havde en liden Forraad af dette Slags Korn at uddele af imod Bygget, som dog havde været noget bedre, og vel indsaar Provsten, saavel som de andre Kommissions Medlemmer, at der kunde være lidet nok tillagt endeel af de anførte Fattige, men naar der tages Hensyn til de fleste Beboeres Tilstand, som skulle udrede samme Korn, da saae Kommissionen, at denne Byrde ville trykke mange, da Avlen havde været saa maadelig"; men, bemærker Provsten fortrøstningsfuldt: "Da endel af dem, som vare antagne til Almisser, vare gamle og skrøbelige, saa kan der ogsaa formodes at nogle af dem efterhaanden bortdør, hvorved da vil blive mere Hjælp for de overlevende", og han slutter med "at overalt ville Kommissionen efter Pligt og Samvittighed sørge for de trængende, at de ey skulle lide Nød, eller faae Aarsag til nogen billig Klage".

I sidste Halvdel af Aaret 1805 tiltræder den nye Sognepræst, Knud Lund, som Formand for Kommissionen, hvilket ikke ses at hidføre nogen Forandring i Mødernes Forretningsgang. Han finder sig dog foranlediget til, ved Regnskabet for 1805, hvorefter der skulde findes i Kassen 32 Rdl. 18 Skilling, at knytte følgende Bemærkning: "Kassebeholdningen, som i foranførte Regnskab findes indført Summa 32 Rdl. 18 Sk., er mig, som nylig ankommen i dette Embede, og nu skal aflægge Regnskab, ganske og aldeles ubekendt hvor bemeldte Beholdning enten er eller skal komme fra; men maae formodentlig min Høivelbaarne Formand, ST. Provst Präem¹) indesidde med samme, og vil han vel ogsaa i sin Tid gjøre Rede og Rigtighed for, i hvilken Henseende jeg tilligemed de øvrige Kommissions(med)lemmer maae indskyde denne hele Sag til den Høie Amts-Directions gunstige og videre Behandling, efter som min Formand Hr. Provst Präem ikke har overleveret til mig den omtalte Beholdning, som dog syntes at være en Fornødenhed."

I Følge Amtmand Fayes Forlangende af 13. Dec. 1805, om "Betleriets ganske Afskaffelse", vare samtlige Beboere af Tømmerby Sogn, saavel Husmænd som Gaardmænd, efter sket Indkaldelse paa Prædikestolen, forsamlede i Tømmerby Skole d. 13. Januar 1806, for i Fattigprotokollen at afgive deres Tilstaaelse, at de villig vil antage den Sognevdtægt: "Ikke at give nogen fremmed Betler noget, eller tillade ham, naar han om Natten havde nydt Huuslye hos dem, at vandre for at fortsætte sit Betlerie, men strax at levere ham til Sognefogden, under 1 Rd. Mulct til Fattigeassen, eller til Udpantning for samme, naar den ej godvillig blev betalt. Denne Forpligtelse og Sognevdtægt vare de alle villig til at indgaae, hvilket herved bevidnes med deres Hænders Underskrift". Dog nægtede enkelte at underskrive.

Dagen efter mødte (for en Deel, følger Præsten til) Beboerne af Lild Sogn for at vedtage en lignende

Sognevdtægt, men her vilde man ikke underskrive, uden forsaa vidt det angik fremmede Betlere; men hvad Sognets egne fattige angik, da syntes de, at disse maatte gaae i Distriktet, for paa den Maade at nyde en Slags Understøttelse, da det var Beboerne umuligt at give saa megen bestemt Afgift til disse mange Fattige, at de dermed kunde underholde sig, og bad derfor om nogen Hiælp fra andre Distrikter, som havde faae fattige og god Kornjord, da disse Sognes Beboere næsten alle maae købe Korn anden Steds fra".

Aaret 1811 maa i flere Henseender have været vanskeligt, og Præsten bemærker ved Regnskabet for dette Aar: "Ved at sammenholde Indtægten med Udgiften sees, at Udgiften overstiger Indtægten den Summa: 10 Rdl. 81 Sk., der af mig som Regnskabsfører er forskudsvis udbetalt til Vedkommende. Og saaledes er dette Regnskab paa det nøjagtigste forfattet". Et Almissemlem der døde den 28. August s. A. blev saaledes begravet i en *Halm-Ligkiste*;²) i Regnskabet anføres: "For en Halm-Ligkiste med Endelaag til Almissemlem Jens Eriksen, 6 Rdl.", medens der for "Fiæl til Skoleholder Søndergaards Ligkiste", maatte betales det dobbelte.

Om ovennævnte Almissemlems Efterladenskaber bemærker Præsten: "Hans ringe efterladte Klæder forbeholdt Kommissionen sig uden Auktion, da den ansaae det mere rigtig for Fattig-Kassen at beholde samme til Uddeling blandt andre Almissemlemmer, i Steden for at forskaaffe nye Klæder i disse dyre Tider, da sligt er næsten ikke at faae".

I Aaret 1827 havde Amtet foreslaaet, "at man for at forebygge det, især i dette Efteraar, formedelst de stigende Kornpriser, overhaandtagende Betlerie, skulle antage og lønne Fattigfogeder. Kommissionen var dog af den Formening, at den tilstrækkelige Antal Fattigfogeder, hvad Distriktets Omfang gjorde fornødent, ville blive altfor byrdefuld at lønne, og desuagtet, skjøndt Stillingen ej er besværlig, det vil blive vanskelig at skaffe nogen paalidelig Mand, endsige flere, formedelst det efter Menigmands Begreber upassende ved Bestillingen, vilde paataage sig at være Foged; det mentes at man paa en anden og lettere Maade kunde naa Maalet."

Pastor Friis (tiltraadt Embedet 1822) opstillede da følgende Anordninger, som antagelig vedtoges, dette fremgaar dog ikke af Protokollen: 1. "Enhver Byes Beboere indestaaer for, at ingen udensogns eller fremmed Betler nyder Almisser ved Døren, uden strax at anmelde det for Sognefogden. 2. Ingen, selv af Sognets trængende Beboere, tillades at betle uden at have erholdt et Beviis over sin Trang med Præstens Segl og Underskrift. 3. At det skulde overdrages til Amtet at bedømme den for beviislig og forsætlig Overtrædelse af denne Vedtægt erlæggende Mulct, og

¹ Se om Provst E. R. Praem, Tømmerby Kirke, af A. Marsehall i Hist. Aarb. for Thisted Amt 1912.

² At lægge de afdøde Fattiglemmer i Kister af Halm, synes dog at have været et isoleret Tilfælde, idet det ikke forekommer hverken før eller senere i dette Sogn. I Thisted blev samme Aar, Anne Marie Natmands jordet "i en af dette Distrikts færdigstaaende Straakister". (P. L. Hald, Thisted Købstads Hist. 1924, S. 111.)

om det ej maatte synes mest passende at den erlægges til Sognets Fattigkasse”.

Den 21. Juli 1834 sammenkaldtes Sognets Beboere for at tage en Bestemmelse om den sindssvage Else Degns Varetægt og Forpleining. Man havde Valget imellem at indsætte hende i Thisted Daarekiste, hvortil Amtets Tilladelse var erhvervet, eller at holde hende indespærret i Sognet hos en paalidelig Mand, eller i en i hendes Hus oprettet Daarekiste.

Man valgte det sidste, som det mest lemfældige Middel, og tog de forsamlede, som var Gaardmændene Jakob Qvolsgaard af Lild Sogn, Christen Bundgaard, Anders Silkeborg, Morten Smed af Tømmerby, Peder Badstue af Kjærup, Husmændene Jens Skaarup og Niels C. Andersen af Kjærup og Peder Abraham af Tømmerby, i Forening med Kommissionens underskrevne Medlemmer, den Bestemmelse ”at lade en Maalsbord³) levere af hver Sogn i Morgen Efterm., af Tømmerby Sogn ved Jens Kolkjærs Huus i Tømmerby, af Lild Sogn hos Sognefoged Thomas Smed i Lund, som besørger dem fremsendt til Huset, hvor Kommissionen ville møde, og træffe fornøden Akkord med en Tømmermand til Opførelsen af en Daarekiste i Loen eller et andet passende Sted i Huset.”

I 1821 medgik til en lignende Daarekiste 3½ Tylt Fjæl, 9 Al. Træer, 400 dobb. Søm, hvilket med Arbejds løn beløb sig til godt 24 Rdl.

1837 tiltræder Pastor Haven Embedet, og han tager saavist ikke med Fløjls handsker paa Almissemøderne, idet disse ofte i Stedet for Forhøjelse af Almissen fik en mer eller mindre alvorlig Formaning med hjem, og den øvrige Del af Kommissionen synes at have været ham følgagtig deri. Her skal nævnes enkelte Eksempler paa Præstens Fremgangsmaade:

1838. Anne Skrædder forlanger Træsko. Præsten nægtede hende hendes Begjæring paa Grund af, ”at hun altid har drevet, og ei engang gider pille Tranebær”, og Kommissionen havde intet derimod. I 1839 ses dog baade Ane Skrædder og hendes Datter at have faaet Træsko med Kramper; de kostede 32 Sk.

I 1840 begærede Anders Horns Enke ”for det første noget til ”Lysning”, og Korn til Julen at bage af. Dernæst 6 Tdr. Korn og noget Brændsel, i det mindste for næste Aar”.

”Korn til Julen kunde ikke gives, da der ingen Beholdning af Rug var, i øvrigt ansaa jeg, skriver Præsten, Begjæringen som ublu af den som holder Ko og Faar, enten det er paa sit eller andres”, men der gaves hende dog Haab om lidt Ildebrændsel og Korn, ”hvorimod hun gjordes opmærksom paa at holde sine Børn, naar de vare fri for Skolen, flittig til at strikke eller andet Arbeide”.

Maren Pedersdatter Møller begjærede Understøttelse for sig og sit uægte Barn, men gjordes opmærksom paa, ”at et raskt Kvindemenneske maatte kunne ernære sig selv og Barn”.

”Peder Hoves Kone forlangte Understøttelse i Korn, men da hun gjordes opmærksom paa, at hun vilde blive ført til Fattighuset i Tømmerby, vilde hun intet have”.

Den førnævnte Ane Skrædder, synes ikke at have haft bedre Held med sig under den næste Sognepræst (Gottlob), som tiltraadte Embedet i 1842, thi Aaret efter androg hun om ”at faae en Særk, hvilket man afslog, men derimod tilstod hende 1 Læs Lyng, som hun selv skulde slaae hos Chr. Roelsgaard”.

Til Slut anføres endel af de ofte ret kuriøse Indtægter og Udgifter, som Fattigkassen i disse svundne Tider kunde komme ud for:

1807. ”I Mulct af Christen Skrædder i Frøstrup for Udeblivelse ved Vagthold”: 48 Sk. I samme Anledning maatte Jens Mortensen i Tømmerby af med 1 Rdl.

1808. ”Givet af Thomas Jensen i Tømmerby for en lykkelig Overfart til Selland med Skude”: 1 Rdl. Samme Aar fik Chr. Jensen for at flytte Mads Vabesgaards Seng: 16 Sk.

1810. ”Af Skipper Peder Chr. Andersen af Lild Sogn for en lykkelig Hiemreise fra Norge: 5 Rdl.” Samme Aar gaves ”som øieblikkelig Hielp til Jens Thomsens Kone og Børn, i disse dyre Tider, da Manden var udkommanderet: 1 Rdl.”

1812. ”I Mulct af Peder Olesen i Tømmerby for uefterrettelig Estafetridning: 1 Rdl.” Samme Aar kostede det ”for Erik Danielsens Grav at kaste i haard Frost: 1 Rdl.”

1813. ”Af Lars Lund i Nørklit for hans studsige Opførsel ved Matriculeringen d. 10. Juni” 20 Rdl., og i Mulct givet af N. Pedersen og Chr. Smed i Tømmerby, for usømmelig Adfærd imod P. Holme og Niels Christensen i Lund ved Bulbjerg Vagt (Strandvagt?): 6 Rdl.”

1814. ”I Mulct givet af Kristen Nielsen paa Kiæret for Nægtelse af at ledsage Feltposten i Snefog: 1 Rdl. 84 Sk.”

1814. ”Ildstedsskat af Almissemøder Thomas Olesens Enkes Hus: 2 Rdl.”

1815. ”I Mulct givet af Just Reimer for modvillig Forhaling i at gaae med et Omgangsbrev til Øslø: 2 Rdl.”

1817. ”Givet af Skolelærer Jens Jensen Skadhauge for Redning af Havsnød: 1 Rdl.” Samme Aar gav Matros Jakob Jensen ”for at ophæve sit attraaede Ægteskab efter skeet Tillysning, med Anne Katrine Nielsdatter paa Kjæret: 3 Rdl.”

1821. ”For 50 Stk, brændte Sten at opsætte en Kakkelovn af for Peder Huusbyes Kone: 8 Sk., og for 3 Pd: Jernstænger dertil: 30 Sk., og for samme at opsætte: 24 Sk.”, ”samt til Just Christensen for i 3 Maaneder 2 Gange ugentlig at reenholde den Afsindige Peder Huusbye, og skaffe ham frisk Luft”: 6 Skp. Rug.

1824 maatte Præsten Friis bøde 4 Mark Sølv for Uefterrettelighed med Skattebogen.

³ 6 Alen Lang Fjæl, der spænder over 2 Fag.

1842. "Frivillige Gaver: Hr. Junker de Lassons (Selbjerggaard) Juleoffer til Skolelærer Andersen i Tømmerby, skjænket af denne til Fattigkassen: 3 Sk."

1845. "Af de faste Fattige meldte sig Niels Skrædder og anmodede om Hjælp til at faa Buxer. Der blev ham tilstaaet Betaling til 2 Skind."

1846. "En frivillig Gave fra Eieren af Karussel-Gyngen paa Øsløs Marked": 1 Rdl. Samme Aar anmodede Mads Vadsbæk om noget til et Par Buxer. Der blev ham tilstaaet to barkedede Skind, som Forstander Hans Andersen lovede at besørge kjøbte.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1927, side 320-328)